

Roditeljska odgovornost i odgoj djece u obitelji

Siljan, Valnea

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:289601>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Valnea Siljan

Roditeljska odgovornost i odgoj djece u obitelji
Parental responsibility and raising children in the family

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Valnea Siljan

Roditeljska odgovornost i odgoj djece u obitelji

(završni rad)

Studij: Sveučilišni prijediplomski studij *Pedagogija* (jednopedmetni)

Ime i prezime studentice: Valnea Siljan

JB MAG: 0009091539

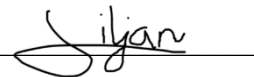
Mentorica: prof. dr. sc. Jasminka Zloković

Rijeka, lipanj, 2024

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ja, Valnea Siljan, izjavljujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom „Roditeljska odgovornost i odgoj djece u obitelji“ pod mentorstvom prof. dr. sc. Jasminke Zloković. Prilikom izrade svih dijelova završnog rada poštivala sam Pravilnik o završnom radu na sveučilišnim prijediplomskim studijima Filozofskog fakulteta u Rijeci i odredbe Etičkog kodeksa za studente Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju. Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

U Rijeci,

Vlastoručni potpis:

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Različiti pristupi roditeljstvu	2
2.1. <i>Roditeljstvo kao urođena sposobnost</i>	4
2.2. <i>Roditeljstvo kao kompetencija koja se razvija</i>	5
2.3. <i>Roditeljski odgojni stilovi</i>	7
2.4. <i>Autoritarni odgojni stil</i>	8
2.5. <i>Autoritativni odgojni stil</i>	8
2.6. <i>Permisivni/popustljivi odgojni stil</i>	9
2.7. <i>Neuključeni/zanemarujući odgojni stil</i>	10
3. Odgoj djece u obitelji – uloga roditelja i roditeljska odgovornost.....	12
3.1. <i>Temeljne odrednice odgoja</i>	12
3.2. <i>Obitelj kao intencionalna odgojna sredina</i>	13
3.3. <i>Pravo djeteta na odgoj u obitelji</i>	14
3.4. <i>Pedagoška kompetencija roditeljstva kao preduvjet ostvarenja roditeljske odgovornosti</i>	15
3.5. <i>Roditeljska uloga – dužnosti i odgovornosti spram djeteta</i>	16
3.5.1. <i>Pregled specifičnih roditeljskih odgovornosti</i>	18
3.6. <i>Nedostatak roditeljske odgovornosti</i>	21
3.7. <i>Prekomjerna roditeljska odgovornost</i>	23
4. Zaključak	26
5. Popis literature	28
7. Sažetak i ključne riječi.....	32

1. Uvod

Dinamika obiteljskog života posljednjih se godina iznimno promijenila zbog brojnih okolinskih faktora koji (in)direktno utječu na strukturu, funkcioniranje, ulogu i vrijednosti same obitelji. Stoga, suvremeno roditeljstvo prolazi kroz brojne promjene koje roditelje izlažu novim očekivanjima, pritiscima i zahtjevima dok obavljaju svoju roditeljsku ulogu u usporedbi s roditeljima prethodnih generacija (Macuka, 2022). Pred obitelj i roditelje postavljaju se sve veći izazovi na koje se više ne može odgovoriti laičkim znanjem te se od roditeljske uloge očekuje sve viša razina kompetentnosti i odgovornosti. U posljednja dva desetljeća zamijećene su zabrinjavajuće oscilacije između prekomjerne i nedovoljne roditeljske odgovornosti za odgoj djece. Prisutnost prekomjerne ili nedovoljne roditeljske brige i odgovornosti za odgoj djece u obitelji predstavlja dvije, dijametralno suprotne, vrste obitelji prema stupnju povezanosti roditelja i djece. S jedne strane, roditelji koji iskazuju pretjeranu odgovornost i brigu za svoju djecu spadaju u skupinu centripetalnih obitelji koje svoje emocionalno zadovoljstvo i emocionalnu toplinu pronalaze unutar obitelji. S druge strane, roditelji koji iskazuju pasivan pristup u svojoj roditeljskoj odgovornosti i brizi za odgoj djece spadaju u skupinu centrifugalnih obitelji. Te su obitelji usmjerene na vanjski svijet, stoga izvor emocionalnog zadovoljstva i topline pronalaze izvan obiteljskog kruga (Zloković, 2023). Roditeljska je uloga u moderno doba dodatno otežana unutarnjim i vanjskim pritiscima da se bude „dobar“ roditelj, iako nije jasno definirano što taj pojam danas podrazumijeva. Ovim će se radom pokušati dati teorijski pregled nekih temeljnih funkcija roditeljstva s posebnim naglaskom na roditeljske odgovornosti koje bi svaki roditelj trebao ispuniti kao svoju važnu ulogu u poticanju razvoja djeteta. Cilj ovog završnog rada je na temelju dostupne literature analizirati neke koncepte odgovornog roditeljstva te razjasniti kako prekomjerna ili nedovoljna roditeljska odgovornost oblikuje dječji rast i razvoj. Pokušat će se razmotriti i odgovor na pitanje znanstvene ekspertize „Je li suvremeno doba istisnulo neke temeljne funkcije obitelji i roditeljstva?“ (Zloković, 2023:5). Svrha ovog rada je interpretirati neodvojivu sponu između roditeljske odgovornosti i roditeljske kompetentnosti koje zajedno čine temelj za uspješan i kvalitetan odgoj djece u obitelji.

2. Različiti pristupi roditeljstvu

Roditeljstvo je iznimno složen, multi-faktorski i dinamičan fenomen kojeg najčešće vezujemo uz ljudsku vrstu, no prisutnost ovog fenomena pronalazimo i u brojnim životinjskim vrstama (Papoušek i Papoušek, 2002). Roditeljstvo predstavlja koncept koji je, u većini slučajeva, ključan za preživljavanje potomaka određene vrste. Razdoblje ovisnosti potomka o roditeljskoj skrbi najduže je kod ljudske vrste. Pretpostavlja se da je produženo razdoblje mladenačke ovisnosti kod ljudi nužno zbog fizičkih, psihičkih, emocionalnih, intelektualnih i moralnih zahtjeva na koje ljudska vrsta mora odgovoriti kako bi preživjela, dok je životinjskim vrstama za preživljavanje dovoljan isključivo fizički razvoj (Bjorklund i sur., 2002). Različiti aspekti razvoja (fizički, psihički, emocionalni, moralni, estetski, intelektualni) koji postoje kod potomaka ljudske vrste, navode nas na promišljanje o višedimenzionalnim i kompleksnim roditeljskim zadaćama i odgovornostima koje su potrebne za odgoj potomaka ljudske vrste. Kako bismo razmotrili specifične roditeljske odgovornosti za holistički razvoj djeteta, prvo moramo definirati fenomen roditeljstva.

Roditeljstvo označava vrlo eklektičan društveni pojam koji ulazi u brojne znanosti kao što su pedagogija, psihologija, sociologija, ekonomija, medicina, pravo i dr. Svaka od ovih znanosti nastoji definirati roditeljstvo na svojstven način zbog čega ne postoji univerzalna definicija istog. S jedne strane, medicinska perspektiva govori o tome kako je biološki potencijal začeca i rađanja djeteta dovoljan da netko postane roditeljem (Kušević, 2009). Argument za utemeljenje navedene sentence pronašao je i psiholog George Walker Holden (2019) koji u svojoj knjizi „Parenting: A Dynamic Perspective“ ističe kako termin roditeljstva zapravo proizlazi iz latinskog glagola *parere*, što znači donijeti ili proizvesti. Oprečno tome, pedagojska perspektiva govori o tome kako roditeljstvo predstavlja krovni naziv za skup pojmova koji uključuju doživljaj roditeljstva, roditeljsku brigu, roditeljske postupke i aktivnosti te roditeljske odgojne stilove (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Prateći ovo stajalište, roditeljstvo možemo definirati kao skup znanja, vještina, iskustva i metoda za skrb i odgoj djece u obitelji (Arendell, 1997). Iz razvojno-psihologijske perspektive, Obradović i Čudina-Obradović (2003) naglašavaju kako roditeljstvo nije određeno samo roditeljskim kompetencijama, već i individualnim karakteristikama djeteta i roditelja. Ljubetić (2007) dodatno ističe da fenomen roditeljstva nužno uključuje i osjećaje roditelja prema djeci. Međutim, ove definicije depriviraju sve ostale aspekte na koje se roditeljstvo odnosi, a koji uključuju uži obiteljski i širi društveni kontekst. Iz socio-ekološke perspektive, roditeljstvo se

ne može razumjeti bez uzimanja u obzir složenih međusobnih i međuovisnih odnosa između djeteta, roditelja i šire socijalne okoline koja je oblikovana kulturnim, religijskim te moralnim normama i vrijednostima određenog društva (Bronfenbrenner, 1979 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Macuka (2022) zato predlaže da se roditeljstvo sagleda kroz prizmu društvenih interakcija. Autorica tvrdi da je roditeljstvo dinamičan proces na kojeg utječu stalno promjenjivi odnosi između roditelja i djece, kao i roditelja međusobno. Promjene u odnosima nastaju zbog toga što roditeljstvo prolazi kroz različite razvojne faze koje prate kronološku dob i razvojne faze djeteta, a na samo roditeljstvo utječe i (ne)podržavajuća okolina u kojoj se ono odvija. Meyer (2006) smatra kako se roditeljstvo može interpretirati kroz egzistencijalne i društvene uloge koje su roditelji u svom djelovanju dužni obnašati. Egzistencijalna roditeljska uloga uključuje rođenje/usvajanje djeteta i zadovoljavanja njegovih primarnih potreba, a društvena roditeljska uloga podrazumijeva odgoj, obrazovanje, socijalizaciju i enkulturaciju djeteta. Virasiri i sur. (2011) uočili su da postoje „roditelji“ koji ne ispunjavaju niti egzistencijalnu, a niti društvenu ulogu u svom „roditeljstvu“. Zato su autori napravili distinkciju između engleskih termina *parentinga* i *parenthooda*. Naime, engl. termin *parenting* označava status roditeljstva (tj. one koji su dijete začeli), dok eng. termin *parenthood* označava funkciju, ulogu i odgovornost roditelja da zadovolji primarne i sekundarne djetetove potrebe (Virasiri i sur., 2011). U hrvatskoj literaturi pronalazimo termine biološkog i socijalnog roditeljstva. Pod pojmom biološkog roditeljstva inkorporirani su oni roditelji od kojih dijete nasljeđuje mentalne i tjelesne karakteristike. S druge strane, pod pojmom socijalnog roditeljstva podrazumijevamo one roditelje koji nisu nužno djetetovi biološki srodnici, ali skrbe i odgajaju dijete (World book enciklopedija, 1994 prema Ljubetić, 2007).

Roditeljstvo predstavlja složenu ulogu odraslih koja obuhvaća različite odgovornosti i aktivnosti, koje pojedinačno ili u kombinaciji s ostalim okolinskim faktorima, utječu na razvoj djeteta (Rodrigo i sur., 2014 prema Ulferts, 2020). Pernar (2010) ističe kako suvremeno roditeljstvo naglašava podjednako važnu ulogu majke i oca za odgoj djece u obitelji bez obzira na to što su njihove uloge temeljene na dvije, gotovo potpuno različite, spolno determinirane uloge. Zato će u nastavku rada koncept roditeljstva biti razmatran iz suvremenih znanstvenih struja koje na roditeljstvo gledaju kroz prizmu „ravnopravnog roditeljskog partnerstva“. Odnosno, roditelji djeteta ulažu zajedničke napore kako bi minimizirali tradicionalne socijalne pritiske i stereotipe koji uključuju rodno podijeljene obiteljske uloge „majčinstva“ i „očinstva“ (Deutsch, 2001). Ravnopravni roditeljski partneri

zajedno dijele roditeljske odgovornosti, dužnosti i poslove oko djece prema načelima svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravičnosti raspodjele napora i vremenskih resursa (Obradović i Čudina Obradović, 2003).

2.1. Roditeljstvo kao urođena sposobnost

Obzirom da je koncept roditeljstva svojstven i ljudima i životinjama te da je za roditeljstvo dovoljno reproduktivno zdravlje i biološka zrelost, nameće se pitanje predstavlja li roditeljstvo urođenu sposobnost ili kompetenciju koja se razvija? Bjorklund i Myers (2019) smatraju kako roditeljstvo za mlade u životinjskom svijetu predstavlja biološku potrebu (skrb za mlade), a ne svrhovitu i namjernu odgojnu djelatnost zbog čega ne možemo govoriti o roditeljstvu kao ulozi koja uključuje niz aktivnosti poput odgoja, obrazovanja, socijalizacije i roditeljske odgovornosti. Dakle, životinjska briga za mlade je isključivo instinktivne prirode i zbog toga ne postoji roditeljska odgovornost za odgoj potomaka. Iz medicinske i psihologijske perspektive o roditeljstvu možemo govoriti kao o urođenoj sposobnosti koju posjeduju sve reproduktivno zdrave i biološki zrele osobe. Hormoni koji se ženama luče u trudnoći i neposredno nakon poroda uvjetuju majčinu pojačanu osjetljivost za brigu i skrb oko djeteta što posljedično razvija djetetovu pozitivnu privrženost spram roditelja/skrbnika (Bowlby, 2018). Ali što je s očevima čija je uloga u odgoju djeteta podjednako važna kao i majčina? Izlučuju li se i njima određeni hormoni koji će iznjedriti urođene sposobnosti za roditeljstvo kako bi i očeви adekvatno odgovorili na potrebe i zahtjeve djeteta? Premda bi na ovo pitanje znanstvena ekspertiza medicinskog profila dala primjeren odgovor obzirom da se posrijedi nalaze biološke pretpostavke, u nastavku ćemo razmotriti odgovor iz pedagogijskog gledišta. U pedagogijskoj je povijesti postojalo zagovaranje koncepta intuitivnog roditeljstva koje je podrazumijevao odgajanje djeteta u skladu s njegovim prirodnim razvojem, uz minimalna roditeljska/skrbnička uplitanja. Takve je ideje glorificirao J. J. Rousseau koji je u svojoj teoriji prirodnog odgoja tvrdio da odgajanja treba vratiti u prirodu kako bi ono samostalno istraživalo okolinu i upotrebljavalo svoje prirodno određene snage i sposobnosti (osjete, razum i osjećanja) koje se kod njega pojavljuju sukcesivno prilikom procesa biološkog rasta i sazrijevanja. Rousseau je smatrao kako utjecaj odgajatelja (roditelja/skrbnika) treba biti minimalan i prirodan tj. odgajatelji bi se trebali voditi vlastitim instinktom i razumom (Vujčić, 2013). Relativno blisku ideju iznosi i Rosić (2005) koji tvrdi da roditeljstvo možemo promatrati iz perspektive koja ne zahtijeva stručnu roditeljsku kompetenciju. On ističe kako je prirodno da roditelji odgajaju svoju djecu sukladno svom prirodnom nahođenju, crpeći nesvjesna znanja i iskustva koja su usvojili tijekom vlastitog

djetinjstva od svojih roditelja. Ovakvo razmatranje roditeljstva ne može se u potpunosti svrstati u kategoriju urođenog roditeljstva budući da je ovaj pristup utemeljen na procesima socijalnog učenja (npr. imitacije i modeliranja) koji nisu u potpunosti urođene sposobnosti, već zahtijevaju određeni minimalni angažman pojedinca. Kušević (2009) dodatno upozorava kako postoje roditelji koji prilikom svog odrastanja nisu imali prilike vidjeti i usvojiti primjere pozitivnog roditeljstva stoga, zbog deficita roditeljskih znanja i vještina, svoju djecu odgajaju po principu pokušaja i pogreške što može biti vrlo štetno za razvoj samog djeteta. Intuitivno roditeljsko postupanje ili ponavljanje odgojnih postupaka naučenih od svojih roditelja nije osobito primjereno za odgoj djece u suvremenom okruženju jer svaka nova generacija sa sobom nosi jedinstvene izazove na koje roditelji trebaju odgovoriti. Suvremen način života dinamičniji je nego ikad prije, stoga generacijsko prenošenje istih roditeljskih (ne)kompetencija može dovesti u pitanje zadovoljenja djetetovih potreba koje su generacijski sve zahtjevnije (Kušević, 2009). Ukoliko odlučimo pratiti nativističke ideje roditeljstva, postoji mogućnost petrifikacije koncepta roditeljstva koje će se naći u stanju stagnacije, inhibirajući mogućnosti razvoja i napretka roditeljstva u najširem smislu.

2.2. Roditeljstvo kao kompetencija koja se razvija

Životinjskoj je vrsti genom programiran za točno određeni cilj razvoja, stoga se roditeljstvo kod životinjskih vrsta može svrstati u urođene sposobnosti jer imaju zadatak fizičke brige o svojim potomcima. S druge strane, genom kod čovjeka predstavlja samo podlogu za široke mogućnosti razvoja koje se razvijaju u zavisnosti od okoline (Vujčić, 2013). Ovakvo je razmišljanje među prvima imao E. Durkheim koji je smatrao kako odgoj predstavlja progresivnu društvenu pojavu. On ideju o razvijanju individualnog organizma sukladno načelima koje je priroda za nj odredila smatra ograničavajućom. Vjeruje kako se odgojem u pojedincu stvara novo društveno biće jer svaki pojedinac posjeduje vrlo složene sposobnosti koje se ne mogu naslijediti i koje se procesom odgoja trebaju razvijati, a mogućnost razvoja tih sposobnosti zavisit će od kvalitete okolinskih utjecaja i čimbenika (Vujčić, 2013). Polazeći od ovih pretpostavki, suvremene znanstvene struje ističu kako roditeljstvo predstavlja nešto što individua čini, a ne nešto što je prirodno i biološki uvjetovano obzirom da cjelokupna skrb o razvoju djeteta ne stoji u nužnoj poveznici s genetskim naslijeđem (Hoghugh, 2004 prema Kušević, 2009). Roditeljstvo zahtjeva permanentno unaprjeđivanje roditeljskih kompetencija, preispitivanje vlastitih odgojnih postupaka te promišljanje o svrsi i ciljevima samog odgoja kako bi zaista govorili o odgoju, a ne o nekom obliku indoktrinacije i manipulacije djeteta.

Kušević (2009) zato sugerira redefiniranje paradigme roditeljstva u kojoj se o roditeljstvu više neće govoriti kao o urođenom biološkom pravu, već o privilegiji koja će se stjecati na temelju pedagoških kompetencija roditelja. Obzirom da je odluka o rađanju djeteta ireverzibilna tj. dijete ne može samo odabrati obitelj u kojoj će se roditi kao što ne može utjecati na to koliko će njegovi roditelji biti kompetentni za njegovo podizanje, Kušević (2009) predlaže koncept licencije za roditeljstvo kako bi se osigurala roditeljska kvaliteta. S općeg gledišta, ovaj koncept podrazumijeva dozvolu za ostvarenje roditeljstva. Iz pedagojskog aspekta, ovaj koncept podrazumijeva „potvrdu o pedagoškoj kompetenciji budućih roditelja koja omogućuje samostalnu i kvalitetnu skrb roditelja o djetetu“ (Kušević, 2009:192). Slično promišljanje ima i Longo (2017) koji polazi od progresivnog pedagoškog stajališta u kojem se zalaže da se roditeljske kompetencije (znanja, vještine i vrijednosti) mogu i trebaju unaprjeđivati. On ideju o urođenoj roditeljskoj sposobnosti demantira argumentom da bi takvo stajalište značilo da se roditelje ne bi trebalo savjetovati ni poučavati jer su jednostavno, takvi kakvi jesu, što posljedično znači da će svaki uloženi napor u pokušaj promjena (čak i onda kada su one nužne) biti uzaludan. Takvo stajalište predstavlja pedagoški pesimizam jer govori o nemogućnosti roditelja da mijenjaju svoja ponašanja i postupke. Roditeljstvo je takvo kakvo je i u budućnosti će biti identično. Međutim, povijesni razvoj pokazuje da su se promjenama u čovjeku, radu i društvu mijenjali i smisao, sadržaj, oblici, metode i sredstva odgoja. Kako bi navedene promjene uopće bile moguće, roditelji su jednostavno trebali kontinuirano nešto novo učiti (Longo, 2001).

Nužnost razvoja pedagoških kompetencija roditelja prepoznao je i Potočnjak koji je 1986. godine u svome djelu „Uloga roditelja u odgoju djece“ istaknuo da „ako osim dobre volje, spremnosti i požrtvornosti ne postoji i opća sprema za odgojne zadatke (pedagoška, psihološka i zdravstvena obrazovanost), roditelji neće moći postići one uspjehe u napredovanju svoje djece koje intimno priželjkuju. Žele li uspjeti u svojim odgojnim nastojanjima, moraju poznavati i razumjeti svoju djecu jer ljubav bez razumijevanja nije dovoljna“ (Potočnjak, 1986:31). Poznati biolog Michael Levin jednom je izjavio „Djeca vas ne čine roditeljem baš kao što vas ni klavir ne čini pijanistom“. Drugim riječima, „odgoj djeteta nužno traži toplinu, ljubav, srce. Međutim, traži i znanje, razum“ (Gabelica, 1994 prema Rečić, 2014:37). Nije dovoljno da roditelj samo voli svoje dijete, on ga treba i poznavati kako bi adekvatno odgovorio na djetetove potrebe te kako bi se djetetu omogućio zdrav i sretan rast i razvoj. Dakle, roditeljska toplina i neminovan nadzor nad djetetom dvije su ključne dimenzije različitih odgojnih stilova koje roditelji, na svjesnoj ili nesvjesnoj razini,

primjenjuju u odgoju svoje djece. S obzirom na osnovne postavke različitih tipova odgojnih stilova, roditeljska odgovornost može se ostvarivati na različite načine (ovisno o količini moći i slobode koju djeca i roditelji koriste u svom nahođenju).

2.3. Roditeljski odgojni stilovi

U najširem smislu, roditeljski odgojni stil je način roditeljskog ponašanja i odnosa prema djeci za vrijeme njihova razvoja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Ukoliko roditelji odabirom svog odgojnog stila adekvatno ispune djetetove temeljne potrebe, govorimo o odgovornom roditeljstvu koje je ispunilo zahtjeve koje se postavljaju pred roditelje. U dostupnoj literaturi nailazimo na velik broj pokušaja opisivanja roditeljskih odgojnih stilova koji dovode do poželjnih ili nepoželjnih razvojnih ishoda djeteta. Berk (2015:569) je roditeljske odgojne stilove definirala je kao „kombinaciju roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u velikom broju situacija stvarajući trajnu odgojnu klimu“. Čudina-Obradović i Obradović (2003:55) pod roditeljskim odgojnim stilovima podrazumijevaju „zbir roditeljskih stavova prema djetetu, odnosno emocionalnu klimu unutar koje se provode i primjenjuju različiti roditeljski postupci“. Znanosti poput pedagogije, psihologije, medicine i sociologije ulažu značajne interdisciplinarne napore u istraživanja i analize roditeljskih stilova kako bi saznali koliko oni zapravo utječu na djetetov razvoj. Poznato je kako roditeljski odgojni stilovi izravno utječu na djetetovo prihvaćanje roditeljskih odgojnih metoda, zbog čega roditeljski odgojni stilovi igraju ključnu ulogu u uspješnosti provođenja roditeljske uloge (Obradović i Čudina Obradović, 2003). Roditeljski odgojni stilovi određeni su različitim dimenzijama sukladno kojima se identificiraju i kategoriziraju. Shaffer (2000) je predložio širok dijapazon dimenzija među kojima su osjećajnost, nježnost, usmjerenost, toplina, popustljivost i prihvaćanje. Brajša i sur. (1999) identificirali su 12 roditeljskih odgojnih stilova uključujući: ekstrovertirani, introvertirani, opažajući, intuitivni, racionalni, emocionalni, teoretizirajući, pragmatični, dominantni, utjecajan, postojan i prilagodljiv. U pedagoškoj literaturi nailazimo na prevalenciju četiri osnovna roditeljska odgojna stila prema dimenzijama zahtijevanja/kontroliranja te nezahtijevanja/nekontroliranja (Santrock, 1997 prema Ljubetić, 2007). U četiri osnovne i najčešće spominjane skupine, ovisno o razini topline i postavljanja granica (nadzora) koje roditelji iskazuju prema djetetu, svrstavamo autoritarni, autoritativni, permisivni/popustljiv i neključiv/zanemarujući odgojni stil (Baumrind, 1967 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

2.4. Autoritarni odgojni stil

Autoritarni odgojni stil najčešće se može pronaći u patrijarhalnim obiteljima u kojima otac ima ulogu *pater familiasa*, dok majka i djeca najčešće nemaju pravo glasa. Berk (2015) je navedenu definiciju proširila idejom da autoritaran odgojni stil uključuje visoku prisilnu kontrolu koju roditelji uspostavljaju nad svojom djecom te im istodobno pružaju malo ili nimalo autonomije. Autoritarni roditelji čine se hladnima i odbacujućima te često svojoj djeci upućuju verbalne uvrede ili ga kritiziraju. Kako bi uspostavili kontrolu koju žele, upotrebljavaju strategije poput vikanja, naređivanja, prijetnja i ucjena, a ponekad koriste i tjelesno kažnjavanje te psihološku kontrolu. Kada roditelji nisu zadovoljni djetetovim postupcima i ponašanjima, roditelji ovog odgojnog stila svojoj djeci često uskraćuju ljubav. Sophy (2024) roditelje ovog odgojnog stila označava i terminom „tirana“ obzirom da se strogo pridržavaju jednog skupa pravila i smjernica neovisno o specifičnostima situacija. Tiranski roditeljski odgojni stil može katkad biti učinkovit ukoliko ga promatramo iz aspekta postavljanja granica. Djeci trebaju svojevrstne rutine i granice kako bi im se osigurala predvidljivost situacija, ali tiranski način odgoja, bez obzira na dobre roditeljske namjere, zasigurno će odgurnuti i otuđiti dijete od roditelja (Sophy, 2024). Djeca autoritarnih roditelja često su anksiozna i nesretna te imaju nisko samopoštovanje i samopouzdanje (Berk, 2015). Djeca odgajana ovim stilom, vrlo će vjerojatno izrasti u nesamostalnu, ovisnu i nezadovoljnu ličnost (Rosić, 2005) jer je ideal ovog stila odgojiti poslušno dijete koje nije nužno i odgovorno u samostalnom donošenju životnih odluka i postupaka (Rečić, 2014). Autoritarni roditelji obično pribjegavaju takvom odgojnom stilu jer su i sami tako odgajani te smatraju da su dobro ispali (Alexander i Sandahl, 2023).

2.5. Autoritativni odgojni stil

U istraživanju koje je uključivalo petogodišnje praćenje 3400 obitelji, stručnjaci koji se bave odgojnom znanostima došli su do općeg zaključka da postoji "jezgra" ispravnog roditeljskog postupanja s djecom koja je univerzalna bez obzira na obiteljsku strukturu, obrazovanje roditelja, ekonomsku moć obitelji, etničku pripadnost ili spol djeteta. Najbolji odgojni rezultati postignuti su u obiteljima koje dijele tu zajedničku "jezgru" koju čine visok stupanj roditeljske potpore, značajan roditeljski nadzor i odsutnost strogo kažnjavanja. Time je potvrđena univerzalnost povoljnih ishoda autoritativnog stila, što su potvrdila i ranija istraživanja (Amato i Fowler 2002 prema Obradović i Čudina Obradović, 2003). Berk (2015) je navedeni roditeljski odgojni stil opisala kao postupanje koje podrazumijeva visoko prihvaćanje i uključenost roditelja, pozitivno discipliniranje te primjereno davanje

autonomije, dopuštajući djetetu da samostalno odlučuje u područjima u kojima je ono spremno donositi odluke. Potrebno je istaknuti kako autoritativni roditelji postavljaju visoke standarde, ali ne uskraćuju djeci emocionalnu toplinu već im osiguravaju svu potrebnu toplinu, nježnost i podršku (Alexander i Sandahl, 2023). Određuju jasne i razumne granice koje su u skladu s djetetovim razvojnim mogućnostima i sposobnostima. Iako su dosljedni u provođenju pravila, autoritativni roditelji objašnjavaju i argumentiraju svoje odluke te su spremni s djecom otvoreno razgovarati o očekivanjima i posljedicama istih (Ulferts, 2020). Rosić (2005) ističe kako umjerena strogost koja zahtijeva pristojnost, poslušnost, urednost i toleranciju ne šteti djeci sve dok to roditelji traže na human i ugodan način. Primjenom takvog autoritativnog stila, djeca se posljedično razvijaju sretnija i zadovoljnija. Autoritativni roditelji uspostavljaju ugodne i emocionalno ispunjavajuće odnose sa svojom djecom, a trenutke discipliniranja koriste kao „trenutke za učenje“ kako bi potaknuli samoregulaciju djetetovih emocija i ponašanja (Berk, 2015). Isto tako, veliku važnost pridaju procesu asertivne komunikacije kako bi poticali dijete da izražava svoje misli, osjećaje i želje. Prilikom komunikacije iskazuju visok stupanj spremnosti da se prilagode perspektivi djeteta, što povećava vjerojatnost da će dijete uvažiti njihovu perspektivu u situacijama kad je poslušnost bitna (Berk, 2015). Sophy (2024) je naglasio kako, uza sve navedeno, ipak ne postoje savršeni roditelji niti bi oni to trebali biti. Ističe kako je bitno razumjeti i reagirati na djetetove potrebe, prepoznati vlastita ograničenja te osigurati sigurnost i adekvatnu brigu za dijete. Akcentira kako to može biti zahtjevan zadatak, no važno je biti iskren sa sobom i s djetetom te omogućiti optimalan međusobni odnos u kojem će vladati poštovanje, ranjivost, rasprava i povjerenje. Rezultati istraživanja pokazali su kako djeca autoritativnih roditelja imaju bolje društvene i intelektualne vještine od djece drugih odgojnih stilova (Alexander i Sandahl, 2023). Ovaj je odgojni stil pozitivno povezan i s mnogim drugim aspektima djetetove kompetentnosti kao što su optimistično raspoloženje, samokontrola, suradnja, visoko samopoštovanje te moralna zrelost (Berk, 2015).

2.6. Permisivni/popustljivi odgojni stil

Oprečno autoritarnom odgojnom stilu, u Europi se 70-ih godina 20. stoljeća počeo javljati nov pristup odgoju, tzv. popustljiv obiteljski odgoj (Rečić, 2014). Popustljivi ili permisivni roditelji vrlo su osjetljivi, ali svojoj djeci ne postavljaju gotovo nikakve zahtjeve. Često se prepuštaju dječjim porivima, željama i zahtjevima što posljedično djeci ostavlja vrlo oskudnu strukturiranost i predvidljivost (Ulferts, 2020). Berk (2015) ističe kako je permisivan odgojni stil topao i prihvaćajući, ali neuključen. Dakle, roditelji ovog stila su ili pretjerano popustljivi

ili nepažljivi i koriste premalo kontrole. Umjesto da postupno dodjeljuju djeci autonomiju, oni im dopuštaju da donose brojne samostalne odluke u dobi u kojoj ona to još nisu spremna raditi. Neki permisivni roditelji zaista vjeruju u ovaj pristup, dok mnogi drugi jednostavno nemaju dovoljno povjerenja u svoju sposobnost da utječu na ponašanje svog djeteta pa ponašanje djeteta ovisi o mogućnosti njegove samoregulacije (Alexander i Sandahl, 2023). Rečić (2014) smatra kako su roditelji, u svojoj najboljoj namjeri, počeli ispunjavati djeci sve želje i hirove (umjesto da ispunjavaju sve djetetove potrebe) što je rezultiralo time da djeca preuzimaju odgovornost vođenja obitelji umjesto roditelja. Djeca za to, naravno, nisu spremna. Permisivni vid odgoja ne rađa demokratske odnose u obitelji već uzrokuje anarhiju. Slično stajalište dijeli i Sophy (2024) koji smatra kako popustljivi roditelji imaju dobre namjere, ali su posve neučinkoviti u provođenju discipline, strukture i pravila. Takav stil roditeljstva ne pomaže usmjeriti ni potaknuti dijete k uspjehu, a ne mu pruža ni osjećaj sigurnosti i postojanosti. Nedosljednost u roditeljskom provođenju discipline primjećuju i djeca koja počinju sumnjati u roditeljski autoritet. Ne znaju što mogu očekivati pa se zbog nepredvidivosti situacija osjećaju tjeskobno i bespomoćno jer ne razumiju svoju ulogu u društvu (Sophy, 2024). Premda ovi roditelji najčešće ne koriste represivne odgojne mjere, ipak niti ne pridonose optimalnom razvoju djeteta. Shaw i Wood (2009) smatraju da su roditeljska fleksibilnost i prilagodljivost u postavljanju granica u ovom odgojnom stilu otišle predaleko. Uočavaju kako je u društvu općenito iznjedrila tzv. „epidemija popustljivog odgoja“ u kojoj se zbog nepostavljanja odgovarajućih granica zanemaruju momenti podučavanja u kojima, bez sumnje, roditelji odgajaju i štite svoje dijete. Djeca permisivnih roditelja najčešće su impulzivna, neposlušna i buntovna. U usporedbi s djecom čiji roditelji koriste više kontrole, ona su također pretjerano zahtjevna i ovisna o odraslima te pokazuju manju ustrajnost u zadacima, lošiji školski uspjeh i više antisocijalnog ponašanja (Berk, 2015).

2.7. Neuključeni/zanemarujući odgojni stil

Roditelji neuključenog roditeljskog odgojnog stila ne nude djetetu roditeljsku toplinu niti mu postavljaju očekivanja, ali ne zanemaruju dijete (Alexander i Sandahl, 2024). Dakle, neuključeni roditelji nisu ni zahtjevni ni osjetljivi. Njihova je prepoznatljiva karakteristika neangažiranost u životima njihove djece, ne postavljanje granica za ponašanje te pružanje malo nadzora, nježnosti i podrške (Ulferts, 2020). Roditelji ovog stila često su distancirani te iskazuju depresivne simptome zbog prepravljene životnim stresom. Nerijetko imaju malo (ili nimalo) energije i vremena za svoju djecu. Iako najčešće mogu zadovoljiti temeljne

biološke potrebe djeteta, često ne odgovaraju na preostale djetetove potrebe. Propuštaju koristiti strategije za poticanje ostvarenja dugoročnih odgojnih ciljeva djece kao što su emocionalna samoregulacija, razvoj socijalnih vještina i radnih navika, usmjeravanje prema prikladnim izborima te praćenje djetetovih aktivnosti i interesa (Berk, 2015). Berk (2015) iskazuje stajalište kako ovaj odgojni pristup ponekad može biti izrazito ekstreman, apelirajući na nezainteresirane roditelje koji zlostavljaju svoju djecu. Upravo se zbog tog ekstremiteta neključeni stil naziva još i zanemarujućim odgojnim stilom. Ako se takav stil odgoja primjenjuje već od djetetove rane dobi, on može znatno narušiti različite aspekte dječjeg razvoja. Čak i u slučaju blaže nezainteresiranosti roditelja, djeca mogu iskusi različite probleme poput loše emocionalne regulacije, poteškoća u školi i antisocijalnog ponašanja (Berk, 2015). Alexander i Sandhal (2024) ističu kako djeca neključenih roditelja iskazuju najslabije rezultate na svim poljima, stoga se zanemarujući roditeljski odgojni stil smatra vrlo štetnim za djecu.

Roditelji najčešće odabiru roditeljski odgojni stil kojim su i sami bili odgajani, što može biti korisno ako su „imali sreću“ odrastati u funkcionalnoj i zdravoj obitelji. Međutim, ako to nije bio slučaj, roditelji često biraju suprotne krajnosti (ili ponavljaju destruktivna roditeljska ponašanja) što ostavlja neizbrisive negativne posljedice za dijete. Iako ne postoji jedinstveni recept za odgoj djece u obitelji, za uspješno obavljanje roditeljske uloge ključno je ostvariti ravnotežu između postavljanja pravila i granica te omogućavanja slobode i autonomije djetetu. Unatoč brojnim teorijama odgoja, stručnim literaturama, roditeljskim knjigama samopomoći (tzv. roditeljski vodiči za odgoj djece) i savjetima iskusnih stručnjaka za odgoj djece, i dalje nailazimo na nesretnu, pesimističnu, suicidalnu, problematičnu, nezahvalnu i neposlušnu djecu. Osim navedenih problema, u suvremenom društvu postoji i čitav niz drugih poteškoća koje se manifestiraju kroz dječje ponašanje i funkcioniranje. Postavlja se pitanje u čemu griješimo? Jedan od potencijalnih odgovora krije se u (ne)prihvatanju roditeljske odgovornosti za odgoj djece u obitelji, a ne u samoj djeci. Roditelji sve češće prepuštaju odgojnu funkciju institucijama zbog osjećaja vlastite nekompetentnosti ili nedostatka vremena, što nepovoljno utječe na razvoj djeteta (Ljubetić, 2007). Roditelji trebaju povratiti svoju primarnu funkciju odgoja djece u obitelji, a kako bi u tome uspjeli, društvo im treba pomoći u preuzimanju roditeljske odgovornosti i razvoju roditeljskih kompetencije za uspješno suočavanje sa suvremenim roditeljskim izazovima.

3. Odgoj djece u obitelji – uloga roditelja i roditeljska odgovornost

Obitelj predstavlja istraživačko područje za brojne znanstvene discipline među kojima je i obiteljska pedagogija čiji je predmet proučavanja odgoj djece u obitelji. Iz pedagoške perspektive, obitelj je temeljna odgojna zajednica čiji je konstitutivni element dijete (Kušević, 2009). Zdrava i funkcionalna obitelj omogućava djetetu optimalne uvjete za kvalitetan rast i razvoj. U takvoj obitelji dijete uspješno izgrađuje sve aspekte svoje ličnosti, učvršćuje karakter i osobnost, usvaja poželjne društveno-moralne vrijednosti te istražuje svoje mogućnosti i sposobnosti kroz interakciju s okolinom (Rosić i Zloković, 2002). U pozitivnoj obiteljskoj klimi i kroz kvalitetnu interakciju s roditeljima, dijete stvara temelje za zdrav odnos prema sebi, prema drugim ljudima i prema okolini u koju će se integrirati te u kojoj će djelovati kao odrasla osoba. Možemo reći kako dijete u obitelji stječe prva znanja, vještine i navike, zato autor Rečić (2014:9) kaže da je „obitelj prva i najvažnija škola života“. Djeca se u obitelji „rađaju“, podižu i odgajaju, a to su osnovni uvjeti koje bi obitelj trebala pružiti svojoj djeci (Bucay i Bucay, 2015).

3.1. Temeljne odrednice odgoja

Odgoj je temeljni pojam pedagogije i predstavlja jedno od osnovnih potreba čovjeka i društva. Odgoj je star gotovo koliko i samo društvo. Unatoč bogatoj povijesti odgoja, još uvijek se suočavamo s nekonzistentnošću u njegovoj operacionalizaciji. Zbog kompleksnosti odgojnog fenomena, nemoguće ga je svesti na jednu definiciju, stoga je bolje koristiti operativne definicije. Vujčić (2013) smatra kako je odgoj kompleksna pojava jer ga oblikuje okrilje raznovrsnih čimbenika (biološki, povijesni, epistemološki, psihološki, društveni, politički, filozofski itd.). Kao što je već spomenuto, ljudsko biće je jedina vrsta koja nije sposobna za samostalan život od rođenja, zbog čega mu je nužno omogućiti proces rasta, razvoja i formiranja do određene razine zrelosti koja omogućuje autonomno i odgovorno djelovanje u društvu. Vujčić (2013) zato vjeruje kako se o odgoju u teoretskom smislu mora permanentno promišljati, a u praktičnom kontinuirano reflektirati kako bismo ga unaprjeđivali i optimizirali. Vukasović (1994:39) odgoj definira kao „proces formiranja čovjeka, izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama. On ima svoje opće, univerzalno, povijesno i individualno značenje“. Rosić (2005) odgoj vidi kao proces vođenja, usmjeravanja i pomaganja u razvoju odgajnika, a Brezinka (prema Gudjons 1993:95) smatra kako „odgoj čine socijalne radnje kojima ljudi pokušavaju u bilo kojem pogledu trajno poboljšati sklop psihičkih dispozicija drugih ljudi ili

pak održati vrijedne komponente tih dispozicija“. U poznatoj pedagoškoj literaturi Gudjonsa (1993:145) nailazimo na citat kako je „Kant tvrdio da čovjek može postati čovjekom samo odgojem te da on nije ništa drugo, nego ono što od njega učini odgoj“. Pregledom navedenih definicija možemo zaključiti kako je čovjek jedino biće kojeg treba odgajati te da odgoj ima važnu ulogu u razvoju čovjeka. Smatra se da je odgoj sastavni dio čovjeka, rada i društva. *De facto*, da nije čovjeka, rada i društva, ne bi bilo ni odgoja. Stoga, možemo reći da kada govorimo o odgoju, zapravo govorimo o svemu. Odgojni proces je mjesto gdje se različiti implicitni i eksplicitni procesi odvijaju u individui (kao što su odrastanje, rast i razvoj, sazrijevanje, učenje, itd.), ali i pod utjecajem raznih socijalnih, kulturnih i društvenih procesa koji djeluju na odgajnika. Suvremeno se društvo sastoji od različitih sredina koje mogu imati odgojno značenje. U osnovi razlikujemo intencionalne odgojne sredine (obitelj, vrtić, škola...) čija je osnovna djelatnost odgoj i obrazovanje te funkcionalne odgojne sredine u kojima se odgoj odvija neintencionalno (mediji, crkva...) (Rosić, 2005).

3.2. Obitelj kao intencionalna odgojna sredina

Vujčić (2013) smatra kako se odgojna funkcija obitelji može općenito definirati kao sposobnost obitelji da uspješno i bez većih poteškoća integrira dijete u društvo odraslih. Iako suvremeno društvo pokušava preuzeti određene obiteljske funkcije, ulogu roditelja u odgoju djece nitko nikada neće moći u potpunosti zamijeniti. Teško je u potpunosti navesti što sve obitelj čini nezamjenjivom, ali možemo reći kako su to zasigurno emocionalni odnosi temeljeni na privrženosti i ljubavi između roditelja i djece (Rečić, 2011). Hrabar (1994) naglašava da odgoj u obitelji treba biti usmjeravajući, pozitivan u pristupu, društveno prihvatljiv te prilagođen djetetovim individualnim potrebama i osobnim kapacitetima. Longo (2017) smatra da je roditeljska uloga djelotvorna onda kada roditelji ono što odabiru činiti prema/sa svojim djetetom uspijeva ostvariti da dijete bude uravnoteženo, u dobrim odnosima sa sobom i svojim okruženjem, da ima zadovoljene potrebe te da se osjeća zadovoljno i sretno. Krajnji bi se cilj obiteljskog odgoja trebao sastojati u tome da se djeca osposobe za samostalan život i rad koji ne uključuje roditeljsku skrb. U obiteljima u kojima vlada suradnja, razumijevanje, podrška, u kojima su ostvareni dobri i humani odnosi i u kojima postoji volja da se zadovolje potrebe djeteta, uspostavlja se temelj za razvoj prilagođene i pozitivne ličnosti (Ljubetić, 2012).

Upravo zato obitelj ima nenadomjestivu funkciju, a to prepoznaje i Rosić (2005) koji vjeruje kako je obitelj ključna odgojna sredina pri čemu kakvoća odgoja koju roditelji pružaju igra odlučujuću ulogu u razvoju djeteta. Među čimbenicima koji utječu na odgoj djece u obitelji,

autor je izdvojio: odnose koji vladaju među roditeljima, strukturu same obitelji, zrelost roditelja, stil odgoja, ozračje i obiteljska klima, pedagoška kultura roditelja, cilj odgoja te sredstva kojima se cilj postiže. Osim toga, autor je izdvojio i značajke roditelja o kojima će ovisiti kvaliteta odgoja u obitelji, primjerice: stupanj obrazovanja, stupanj znanja, poznavanje vlastitog društva i kulture, njihove vrijednosne orijentacije te njihove sposobnosti da upoznaju vlastito dijete i njegove mogućnosti. Što se tiče same obitelji kao odgojne sredine, autor smatra kako ona predstavlja most između društva i individue, a odgojem djeteta u obitelji čovjek postaje bogatiji, učinkovitiji i potpuniji.

3.3. Pravo djeteta na odgoj u obitelji

Konvencija UN-a o pravima djeteta (1989) sadrži opsežan skup međunarodnih pravnih normi te obiteljsko-pravnih standarda posvećenih zaštiti i dobrobiti djece. Ovi standardi uključuju prava djece unutar obitelji koja se mogu svrstati u nekoliko kategorija: osobna, obrazovna, društvena, kulturna, zdravstvena, socijalna, ekonomska i pravosudno-zaštitna. Hrabar (1994) naglašava kako bi djeca u obiteljima trebala ostvarivati sve kategorije prava, a posebno ističe pravo djeteta na skrb za život i zdravlje; pravo na život s roditeljima; pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren tjelesnim, psihološkim i drugim razvojnim potrebama; pravo na saznanje vlastitog podrijetla te pravo na razvoj. U Konvenciji o pravima djeteta (1989) stoji da svako dijete ima pravo na roditeljstvo koje potiče njegovu dobrobit i potpuni razvoj njegovih potencijala. Prava koja djeca ostvaruju unutar obitelji ključna za njihov valjani razvoj te upravo zato, uz pedagojsku, pronalazimo i obiteljsko-pravnu opravdanost sentence da je obitelj najvažnije okruženje svakog djeteta. No, osim što dijete u obitelji ima svoja prava, ono kao i njegov roditelj ima svoje dužnosti. Pa je tako „dijete dužno poštovati svoje roditelje i pomagati im u obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici u skladu sa svojom dobi i zrelošću te biti obzirno prema članovima obitelji“ (Obiteljski zakon, 2023, čl. 89).

Prema Westmanu (1999), prava pripadaju djeci, ali ne i roditeljima. Ovaj pristup naglašava da roditelji spram svoje djece imaju odgovornosti, a ne prava, jer prava proizlaze iz ranjivosti ljudi kako bi se osigurala njihova zaštita. Budući da roditelji nisu ranjiva kategorija u odnosu na svoju djecu, njihov se odnos prema djeci ne promatra kroz prizmu prava, već kroz prizmu odgovornosti. Interesi i prava djece te odgovornosti roditelja nalaze se u komplementarnom odnosu budući da su roditelji ti koji bi trebali osiguravati zaštitu prava svoje djece. S ovim navodima ne se slaže Selmani Bakiu (2017) koja u svom radu iznosi mišljenje kako roditelji svoja roditeljska prava ostvaruju kroz doprinos obrazovanju djece, pružanju podrške i zastupanjem djeteta u javnoj sferi. Arneil (2002) tvrdi da pristup temeljen na pravima ne može

u potpunosti obuhvatiti odnos odraslih i djece jer roditeljske odgovornosti proizlaze iz potreba djece, a ne samo iz njihovih prava. Ove odgovornosti naziva nesavršenim dužnostima, primjerice, potreba djeteta za ljubavlju i pažnjom stvara odgovornost roditelja da budu brižni i suosjećajni. Arneil (2002) ističe da etika brige, koja naglašava odgovornosti obitelji i države umjesto prava djece, bolje zadovoljava dječje potrebe i djeluje u njihovom interesu.

Prava, obveze i odgovornosti roditelja i djece petrificirani su u obiteljskom zakonu, nacionalnim strategijama te međunarodnim konvencijama kako bi se osiguralo djelovanje u najboljem interesu djeteta što znači „donošenje odluke u skladu s onim što bi dijete za sebe (i o sebi) odlučilo kada bi za to bilo sposobno“ (Hrabar, 2006:237). Neosporivo je kako većina roditelja, bilo svjesno ili nesvjesno, po svom prirodnom nahođenju nastoji štiti dječja prava i djelovati u skladu s najboljim interesom svoga djeteta. Kako bi se osigurala kvaliteta tog „prirodnog“ roditeljskog nahođenja, odgojno-obrazovni zastupnici koji štite prava i integritet djece, dužni su roditeljima osigurati pristup znanstvenim naprecima u pedagogiji, psihologiji, sociologiji, medicini, kineziologiji i ostalim znanostima kako bi roditelji stekli adekvatne kompetencije za kvalitetnu brigu i odgoj svoje djece (Shaw i Wood, 2009). Većina roditelja teži tome da njihova djeca žive bolje nego što su oni živjeli, a to podrazumijeva stjecanje novih znanja, vještina i stavova u odgoju djece, odnosno usvajanje suvremenih roditeljskih kompetencija zbog čega se u pedagoškoj literaturi često pronalazi navod kako roditeljska pedagoška kompetencija prethodi odgovornom i savjesnom roditeljstvu.

3.4. Pedagoška kompetencija roditeljstva kao preduvjet ostvarenja roditeljske odgovornosti

Ljubetić (2012) smatra kako se termin pedagoški kompetentnog roditelja odnosi na roditelja koji je senzibiliziran za svoje roditeljstvo, odgovorno ispunjava svoju roditeljsku ulogu te je uvjeren u svoj značajan utjecaj na dijete. Takav je roditelj siguran u svoje roditeljsko djelovanje, ali istovremeno je svjestan činjenice da nije i ne može biti savršen. Shvaća da u svome roditeljskom djelovanju ponekad i griješi, stoga sebe vidi kao učenika koji uči od svoje djece i iz ostalih izvora u svojoj socijalnoj zajednici (Ljubetić i sur. 2017). Stoga, kompetentno roditeljstvo definiramo kao roditeljsku vještu i kreativnu primjenu znanja, iskustva i metoda u odgojno-obrazovnom djelovanju, kao i otvorenost roditelja za cjeloživotno učenje (Nomaguchi i Milkie, 2020). Maleš (2012) napominje kako bi bilo poželjno da roditelji poznaju razvojne faze djeteta i njihove karakteristike te da postupke prema djeci i s djecom trebaju graditi na humanističkom i interdisciplinarnom pristupu koji polazi od cjelovitih potreba samog djeteta. Roditelji bi trebali razvijati fizičke, psihičke, emocionalne, socijalne, moralne, intelektualne, estetske i kulturne aspekte djetetove ličnosti

što zahtjeva neki minimum znanja i vještina od roditelja o odgoju djeteta kako bi se osigurao kvalitetan odgoj (Ljubetić, 2012). Kompetentan roditelj koji osigurava kvalitetan odgoj za svoje dijete to čini mudro na način da odgovorno odabire svoje roditeljske ciljeve, roditeljske odgojne stilove, vanjske utjecaje koji utječu na odgojni proces djeteta, prepoznaje važnost partnerstva s osobama koje se brinu i educiraju njegovo dijete te aktivno sudjeluje u razvoju takvih odnosa (Maleš, 2012). Rosić (2005:332) je jednom izjavio kako „Biti roditelj znači neprekidno biti u izlogu. To vam je kao da živite u kući staklenih zidova. Zato se ponašajte lijepo!“. On smatra kako, budući da roditelji djeci daju život, oni imaju obvezu i odgovornost odgajati ih, no važno je imati na umu kako roditelji mogu uspješno odgajati svoju djecu samo ako su psihički, socijalno, emocionalno i moralno stabilne i zrele osobe s određenom pedagoškom kulturom. Pod pedagoškom kulturom autor podrazumijeva odgovarajući stupanj znanja i sposobnosti potrebnih za odgoj djeteta.

Kompetentan roditelj kritički razmatra svoje roditeljske postupke te unapređuje svoja znanja o djetetu i roditeljskoj ulozi kako bi uspješno realizirao svoju odgovornu roditeljsku ulogu (Prucnal-Wójcik, 2023). Rečić (2014:16) ističe kako „pedagoški obrazovaniji roditelji postavljaju pred djecu realnija očekivanja, brže uočavaju i ispravljaju pogreške u odgoju te tješnje surađuju s ostalim odgojnim čimbenicima“. Govoreći o roditeljstvu kao o kompetenciji koja se razvija, a ne sposobnosti koja je urođena, ne nastoji se imponirati eksplicitno znanje nad implicitnim, već se nastoji promišljati o socijalnoj podršci koja je roditeljima potrebna kako bi izgradili svoje roditeljske kompetencije (Kušević, 2009). I na području odgoja vrijedi stara spoznaja da možeš nekome dati samo ono što sam imaš, odnosno da možeš druge odgajati samo onda ako si sam odgojen tj. ako si u sebi ostvario sve ono što bi želio ostvariti kod svojeg djeteta (Vujčić, 2013). Kompetentno roditeljstvo je učeće, kreativno, uravnoteženo i odgovorno (Ljubetić, 2012). Kompetentan roditelj ujedno postaje i odgovoran roditelj zbog čega pedagoški poticaj u razvoju roditeljskih kompetencija i preuzimanju roditeljske odgovornosti postaje jedan od najvažnijih elemenata potpore roditeljstvu (Sihvonen, 2018).

3.5. Roditeljska uloga – dužnosti i odgovornosti spram djeteta

Roditelji imaju uloge vodiča, odgojitelja, čuvara, promatrača i nadzornika za skrb i odgoj svoje djece (Huda i Sa'diyah, 2024). Rosić (2005) smatra kako postoje tri vrste dužnosti koje roditeljska uloga podrazumijeva, a to su: pozitivan uzor, učitelj i kritički prijatelj. Važnost i složenost roditeljske uloge možemo vidjeti i iz zakonskih regulativa koje je donijela država kako bi definirala roditeljska prava, dužnosti i odgovornost spram djeteta, kao i recipročno – dijete spram roditelja. Obveze i odgovornosti roditelja uključuju sve što je vezano uz odgoj

djeteta i sve odluke koje se tiču djetetovog života (Henricson, 2008 prema Moyo, 2014). S jedne strane roditelji djeluju kao odvjetnici svoga djeteta osiguravajući poštivanje i promicanje djetetovih prava, a s druge strane djeluju kao zastupnici društva obzirom da svoje djelovanje usmjeruju k razvijanju djetetovog odgovornog ponašanja kako bi se što bolje integriralo u svoju socijalnu okolinu (Prucnal-Wójcik, 2023). Dakle, roditeljska uloga implicira na postojanje različitih vrsta roditeljskih odgovornosti i dužnosti kako spram djeteta, tako i spram države te šire društvene zajednice.

Hrabar (1994) smatra kako je odgovorno roditeljstvo, jednostavno rečeno, roditeljstvo u najboljem interesu djeteta. Konkordantno stajalište ima i Eekelaar (2017) koji napominje kako roditeljska odgovornost podrazumijeva ispravno usmjeravanje i vođenje djeteta u ostvarivanju njegovih prava. Dakle, zbog fizičke i mentalne nezrelost djeteta, primarna odgovornost roditelja je osigurati djetetu posebnu zaštitu i njegu. Garayová (2023) nadodaje kako roditeljska odgovornost u svojoj najširoj definiciji obuhvaća sve roditeljske obveze i prava prema djetetu i njegovoj imovini. U različitim zemljama, pa čak i unutar Europske unije, koncept roditeljske odgovornosti značajno varira. Različiti pravni sustavi koriste i različite termine za ovo područje obiteljskog prava kao što su: roditeljska vlast, roditeljska odgovornost, roditeljska skrb, roditeljska prava i obveze te drugi. Međutim, univerzalni koncept odgovornog roditeljstva obuhvaća pravo na skrbništvo i pravo na pristup djetetu. Kultura odgovornosti podrazumijeva primjerene odgovore na potrebe djece i roditelja koje će politika i širi socijalni sustav podržavati (Hennum i Aamodt, 2023). Primjer takve potpore je prethodno spomenuta Konvencija o pravima djeteta (1989) te Obiteljski zakon Republike Hrvatske (2023) koji promiču stav da na obitelji počiva glavna odgovornost za zaštitu, odgoj i razvoj djeteta, a ukoliko obitelj ne ispuni tu funkciju, država se obvezuje na pružanje pomoći. Prema članku 3 Obiteljskog zakona (2023), žena i muškarac imaju međusobno jednaka prava i dužnosti u svim obiteljsko-pravnim odnosima, a posebno u odnosu na roditeljsku skrb. Kiral (2020) ističe kako roditelji imaju nekoliko odgovornosti koje automatski preuzimaju rođenjem svoje djece, a tih se odgovornosti ne mogu tek olako odreći. Roditeljske odgovornosti prestaju u slučaju smrti djeteta ili jednog od roditelja, kao i kada jednom od roditelja nije dodijeljeno skrbništvo (Lowe, 2005). Prema odrednicama Obiteljskog zakona (2023, čl. 117), „roditeljska skrb prestaje kad dijete stekne punu poslovnu sposobnost, posvojenjem djeteta i smrću roditelja“, a „potpunu poslovnu sposobnost dijete stječe punoljetnošću ili sklapanjem braka prije punoljetnosti¹“. Osim spomenutih odrednica,

¹ Punoljetna je osoba koja je navršila osamnaest godina (Obiteljski zakon, 2023, čl. 177)

roditeljska uloga može prestati i ukoliko roditelji propuštaju ispunjavati svoje roditeljske dužnosti i odgovornosti, ili ako zanemaruju/zloupotrebljavaju svoj položaj u odnosu na dijete (Prucnal-Wójcik, 2023). Kada postoji ozbiljna prijetnja dobrobiti djeteta ili se krše najbolji interesi djeteta kroz ponavljajuće destruktivne postupke roditelja, nužna je intervencija države. Ishod intervencije može biti intenzivan rad na unaprjeđenju roditeljskih kompetencija kako bi roditelji kvalitetnije i sigurnije ispunjavali svoju ulogu, ili im se mogu ograničiti odnosno oduzeti roditeljska prava što se u praksi nastoji izbjeći obzirom da je suvremeno pedagoško polazište kako su roditelji najbolji skrbnici za svoje dijete (Prucnal-Wójcik, 2023). Iz navedenog proizlazi kako država podršku odgovornom roditeljstvu može pružati izravno, primjerice osiguranjem zdravstvene zaštite ili pružanjem obrazovanja djeci, ili neizravno pružajući podršku u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti (Eekelaar, 2017).

3.5.1. Pregled specifičnih roditeljskih odgovornosti

S jurisdikcijskog aspekta, u članku 18 stavke 1 Obiteljskog zakona (2023) stoji kako „roditelji ili zakonski skrbnici snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta“ te kako „dobrobit djeteta mora biti njihova temeljna briga“. Drugim riječima, roditelji su, u skladu sa svojim sposobnostima i financijskim mogućnostima, obavezni osigurati osnovne životne uvjete koji su neophodni za razvoj djeteta. U Obiteljskom zakonu (2023, čl. 92) detaljnije su elaborirane specifične roditeljske dužnosti i odgovornosti koje uključuju: a) zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu, b) odgoj i obrazovanje, c) ostvarivanje osobnih odnosa i d) određivanje mjesta stanovanja.

Arendell (1997) drži kako roditeljska odgovornost uključuje komponente fizičke njege, zaštite i sigurnosti, obiteljskog odgoja te osiguravanje odgovarajućih materijalnih uvjeta. Osim toga, djeci je tijekom razvoja potrebna roditeljska podrška, vođenje i ohrabivanje u njihovom kognitivnom, psihičkom, socijalnom, emocionalnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom te obrazovnom razvoju. Zato Abidin (1992) izdvaja kako roditelji snose odgovornost za tjelesni, psihički, emocionalni, duhovni, moralni i estetski razvoj djetetove ličnosti. Nadalje, Pećnik i Starc (2010) zaključuju kako odgovorno roditeljstvo uključuje četiri ključne kategorije roditeljskih ponašanja i vrijednosti: brižno ponašanje, pružanje strukture, granica i vođenja, uvažavanje djeteta kao osobe te omogućavanje osnaživanja djeteta. Ukoliko odgovornu osobu definiramo kao osobu "koja savjesno i odgovorno obavlja svoje dužnosti; koja ima dužnost obavljati posao, zadatak, te preuzima odgovornost za rezultate" (Anić, 2007:310), onda odgovoran roditelj uspješno zadovoljava vlastite potrebe bez da ugrožava drugog roditelja ili dijete. Odgovoran roditelj ima učinkovite metode za podučavanje svoje djece odgovornom

ponašanju, ne samo kroz vođenje i poučavanje o vrijednostima, društvenim normama i prihvatljivom ponašanju, već i kroz pružanje primjera odgovornog ponašanja (Eekelaar, 2017). Juul (2017) apelira kako isključivo roditelji snose odgovornost za cjelokupnu dobrobit obitelji te je određivanje odgovornosti i opisivanje granica odgovornog ponašanja glavni zadatak roditelja u podizanju i podučavanju djece. Alexander i Sandahl (2023) zagovaraju mišljenje kako bi roditelji 21. stoljeća ponajviše trebali biti usmjereni na ispunjavanje roditeljske odgovornosti vezane uz mentalnu dobrobit djeteta koja uključuje razvoj djetetovih socio-emocionalnih kompetencija kako bi dijete bilo sretno i funkcionalno. Dijete je socijalno biće te se jedino putem primarne socijalizacije i odgoja djeteta u obitelji mogu razvijati opće društveno-poželjne vrijednosti poput suradnje, empatije, solidarnosti, humanosti itd. kako bi kasnije bilo prilagođeno svojoj okolini te kako bi u njoj moglo pronaći svoju ulogu.

Aydin (2006) je roditeljske odgovornosti konsolidirao u pet kategorija. Prvu kategoriju čine odgovornosti roditelja za fizičke potrebe svoje djece. Primjerice; odijevanje, prehrana, zdravlje i higijena, sigurnost, dom, liječenje i dentalna skrb djeteta. Druga kategorija sadrži odgovornosti roditelja za emocionalne potrebe djece. Sva djeca trebaju biti tretirana na jednak i pošten način koji će jačati njihove osjećaje voljenosti i pripadnosti. Iduća odgovornost roditelja sastoji se u zadovoljavanju obrazovnih potreba djece. Roditelji bi trebali upisati svoju djecu u školu, pratiti njihov obrazovni razvoj, surađivati s školom, poučavati ih poštovanju drugih te osigurati da se dijete pridržava školskih pravila. Četvrta kategorija sastoji se u odgovornosti roditelja za potrebe zabave djece. Roditelji bi trebali osigurati potrebne resurse kako bi dijete sudjelovalo u timskom radu i razvijalo hobije, vještine i osobne interese. Posljednja odgovornost roditelja čini discipliniranje njihove djece. Odnosno, roditelji bi trebali provoditi pozitivno discipliniranje kroz dosljedne discipline prakse, postavljati granice, izbjegavati fizičko kažnjavanje, razvijati svoje komunikacijske vještine te poučavati djecu da preuzimanju odgovornosti za svoje postupke.

Ruddick (1995) koncept roditeljske odgovornosti vidi kao trostruki skup specifičnih odgovornosti koje uključuju emocionalne, zajedničke i moralne odgovornosti. Emocionalna odgovornost obuhvaća znanje, razumijevanje i pažnju o primarnim i sekundarnim potrebama djeteta, kao i kontinuirani proces promišljanja o njima. Pod terminom zajedničkih odgovornosti, autorica implicira skup kognitivnih i organizacijskih vještina potrebnih za koordinaciju, balansiranje, pregovaranje i organizaciju agensa šire socijalne okoline koja je uključena u živote djece (susjedstvo, institucije, sportski klubovi, umjetničke aktivnosti itd.). Moralne odgovornosti proizlaze iz stereotipnih društvenih normi i tradicionalnih društvenih

vrijednosti, a one uključuju socijalne pritiske i očekivanja vezana uz ispunjavanje rodni uloga unutar obitelji (tzv. uloga majčinstva koja podrazumijeva skrb o djeci te uloga očinstva koja podrazumijeva ekonomsku brigu za obitelj). Sve tri vrste roditeljske odgovornosti međusobno su povezane i zajedno oblikuju složene procese planiranja i organiziranja roditeljskih obaveza čije je ispunjenje ključno za osiguravanje kvalitetnog roditeljstva.

Juul (2008) smatra kako roditelji posjeduju dvije vrste odgovornosti, osobnu i društvenu. Osobna odgovornost odnosi se na odgovornost prema samom sebi, vlastitom životu i razvoju. Ovu vrstu odgovornosti najčešće potiču roditelji autoritativnog odgojnog stila koji svoj odnos s djecom temelje na interaktivnoj razmjeni načela autonomnosti i odgovornosti. Obzirom da roditelji autoritativnog odgojnog stila i sami imaju razvijen visok stupanj odgovornosti, oni posjeduju određena znanja i vještine potrebne za poticanje razvoja osobne odgovornosti kod svoje djece. Razvojem osobne odgovornosti, imanentno se razvija i društvena odgovornost koju karakteriziraju demokratske vrijednosti poput: poštovanja, uvažavanja, pravičnosti, obzirnosti, osjećajnosti, slobode i ravnopravnosti. Rečić (2011) ističe kako se razvojem osobne i društvene odgovornosti kod djece osiguravaju pozitivni odgojni ishodi koji su ključni za kvalitetan suživot, razvoj pojedinca i zajednice, poštivanje ljudskih vrijednosti i prava u društvu, toleranciju, razumijevanje i prihvaćanje različitosti.

Kennedy (1991) smatra kako glavni kriterij u procjeni roditeljske odgovornosti treba biti sposobnost roditelja da preuzme odgovornost za svoje misli i za svoja djela. Naglašava kako je zapravo vrlo nezahvalan položaj stručnjaka u procjeni roditeljske odgovornosti budući da djeca, svojim odrastanjem, također trebaju preuzimati brojne odgovornosti koje ulaze i u domenu roditeljskih odgovornosti. Ipak, Kennedy (1991) predlaže da se u procjeni roditeljske odgovornosti traže sljedeći elementi:

- (1) Adekvatno osiguranje fizičke skrbi, uključujući fizičku prisutnost za dijete;
- (2) Dosljedno ponašanje i funkcioniranje u vezi s djetetom što podrazumijeva postavljanje prikladnih granica za dijete, poštivanje svijeta djeteta, prepoznavanje razlika između djeteta i odrasle osobe;
- (3) Sposobnost suosjećanja s djetetom koje ukazuje na sposobnost roditelja da razumije razliku između djetetovih želja i potreba. Ovo razumijevanje omogućuje roditelju da uspješno odgovori na djetetove potrebe, ne prepuštajući se ispunjavanju svih djetetovih želja. Emocionalna labilnost ili emocionalna ravnodušnost roditelja može ometati njihovu empatiju

prema djeci, što može negativno utjecati na njihovu sposobnost da adekvatno odgovore na djetetove stvarne potrebe.

(4) Sposobnost povjerenja. Važan pokazatelj roditeljske odgovornosti je kvalitetan odnos roditelja s obitelji i s profesionalcima.

(5) Povijesni faktori. Mnogi roditelji koji imaju poteškoće s preuzimanjem roditeljske odgovornosti imali su teško djetinjstvo, uključujući seksualno i/ili fizičko zlostavljanje.

Procjena roditeljske odgovornosti složen je proces koji uzima u obzir različite aspekte roditeljskog ponašanja i kapaciteta za djetetovu skrb i podršku zbog čega se procjene roditeljske skrbi najčešće rade multidisciplinarno. Hennem i Aamod (2023) upozoravaju kako područje roditeljske odgovornosti treba razumjeti kao „dvosjekli mač“. S jedne strane roditeljska odgovornost shvaća se kao potpuna sposobnost i kompetentnost roditelja da samostalno skrbe i odgajaju svoju djecu u obitelji, dok s druge strane primjećujemo trend prebacivanja roditeljske odgovornosti za odgoj djece s obitelji na institucije. Važno je razumjeti kako institucije imaju posredničku ulogu u provođenju odgojne funkcije, a često se odgojna funkcija unutar odgojno-obrazovnih institucija i zanemaruje zbog čega je nužno osnažiti roditelje za kvalitetno obnašanje roditeljske uloge. Odgojno-obrazovne institucije se trebaju shvatiti kao partneri koji pomažu roditeljima u unaprjeđenju njihovih roditeljskih kompetencija kako bi odgovorno obnašali svoju roditeljsku ulogu (Ljubetić, 2012). Nameće se pitanje gdje je, i postoji li uopće, granica za nedovoljnu ili prekomjernu roditeljsku brigu i odgovornost?

3.6. Nedostatak roditeljske odgovornosti

Juul i Jensen (2010) slažu se kako suvremeni roditelji nailaze na teškoće u ostvarivanju zahtjeva koje podrazumijeva odgovorno roditeljstvo. Nove znanstvene spoznaje o djetetu i njegovim razvojnim fazama dovele su do promjena u shvaćanju djeteta i njegovog položaja u društvu. Dijete se danas smatra subjektom s pravima, a država je odgovorna za jamčenje tih prava. Fokus s roditeljskih prava prebačen je na dječja prava, a odgovornost za odgoj djece prebačena je iz intimne obiteljske, u javnu sferu (Maleš i Kušević, 2011). Ove su tranzicije utjecale na promjene u shvaćanjima roditeljske uloge, transformirajući roditeljsku odgovornost za odgoj djece u javni diskurs (Maleš, 2012).

Shaw i Wood (2009) uočili su kako generaciji roditelja 21. stoljeća ostvarivanje odgojne ravnoteže (postavljanje granica i dopuštanje dječje autonomije) predstavlja izazov. Suvremeni su roditelji s jedne strane prestrogi prema sebi i previše popustljivi prema djeci, dok su s

druge strane istovremeno odsutni i neodgovorni te previše angažirani i previše upućeni. Uočene ambivalencije u svojoj knjizi opisuje i Ehrensaft (2002) koja nadodaje kako su suvremeni roditelji intenzivno usmjereni na profesionalnu karijeru i osobni razvoj, dok istodobno pokušavaju posvetiti svu pažnju svojoj djeci. Doucleff (2023) ističe kako je zbog dinamičnog ritma života vremena sve manje, a i ono malo preostalog vremena roditelji najčešće ne posvećuju dovoljno strpljivom i zahtjevnom procesu odgajanja djece i preuzimanju roditeljske odgovornosti za dijete. Stoga, mnogi roditelji pokušavaju nadoknaditi taj nedostatak pružajući svojoj djeci visok životni standard. Roditeljska nastojanja da djeci osiguraju materijalne blagodati, često iznad vlastitih financijskih mogućnosti, može biti nesvjesni bijeg od veće odgovornosti – roditeljske skrbi i odgoja djece u obitelji. Od današnjih se roditelja zahtjeva odricanje, vrijeme, strpljenje, razumijevanje i mnoštvo ulaganja u svakom smislu (Maleš, 2012). Život u potrošačkom dobu (kojeg između ostalog karakterizira komercijalizacija djetinjstva) doveo je do preopterećenosti i prezaposlenosti roditelja zbog čega oni svoju odgovornost za odgoj djece najčešće prepuštaju institucijama, a djeca već od vrlo rane dobi ne dobivaju ono što im je najpotrebnije – roditeljsku ljubav (Bucay, 2017). Evidentno je kako uloga roditelja u odgoju djece nije laka ni jednostavna, a u posljednja dva desetljeća dodatno je otežana tranzicijom vrijednosti unutar društva. Od naglašavanja vanjskih, društvenih vrijednosti „Pazi sad da se lijepo ponašaš i da drugi vide kako si dobro odgojen!“ do isticanja unutarnjih, egzistencijalnih vrijednosti u kojima se jača sklonost k individualizmu (Juul, 2017). Ehrensaft (2002) ističe kako se zbog evidentnih društvenih promjena roditeljstvo našlo u krizi. Osim ovih vanjskih čimbenika s kojima se obitelji suočavaju, roditelji u svoje iskustvo podizanja djece unose i vlastite unutarnje konflikte, strahove i strepnje i visoka očekivanja zbog čega se roditeljska odgovornost pretvara u herkulovsku zadaću koju obavljaju uz velike prepreke (Ehrensaft, 2002).

Rezultati istraživanja ukazuju na porast problema kod djece u socijalnom, pedagoškom, psihološkom i zdravstvenom području, zbog čega možemo govoriti o ozbiljnijem aspektu neodgovornog roditeljstva koje dovodi ne samo do obitelji i djece u riziku, već i do društva u riziku (Ajduković, 2013; Poljičanin, 2013 prema Zloković, 2014). Različite vrste ovisnosti, poremećaji ponašanja, anksioznost i depresija, poremećaji prehrane, preuranjeni seksualni odnosi i rane trudnoće kod adolescenata, nasilje, napuštanje školovanja, kaznena djela maloljetnika i druga asocijalna ponašanja ugrožavaju zdrav rast, razvoj i kvalitetu života djece i mladih (Zloković, 2017). Ne samo da se suvremene obitelji suočavaju s izazovima u preuzimanju i obnašanju svoje roditeljske odgovornosti, već se čini kako društvo ulaže vrlo

malo napora u pružanju adekvatne roditeljske podrške. Čini se da društvo prihvaća "nojevski pristup" problemima kroz kulturu šutnje, osobito kada su u pitanju djeca s asocijalnim ponašanjem, djeca čiji su roditelji ovisnici ili u zatvoru, djeca bez roditeljske skrbi, djeca koja napuštaju školu, djeca s razvojnim teškoćama i druge ranjive skupine. Lakše je preuzeti ulogu "socijalnog noja" i ignorirati probleme te djece nego se suočiti s njima (Zloković, 2017).

Također, zbog sveprisutnosti tehnologije, virtualnih komunikacija i odnosa u svim sferama djelatnosti i života, suvremeni se roditelji u odgoju djece suočavaju sa specifičnim izazovima tzv. digitalnog roditeljstva (Mlinarević, 2022). Rosić (2005) upućuje kako su sredstva javne komunikacije (mobiteli, TV, radio, Internet) u mnogim obiteljima dovele do novih navika, odnosa i normi, ali i do novih odgovornosti na relaciji roditelj-dijete. Livingstone i Byrne (2018) smatraju kako bi roditelji trebali preuzeti novu vrstu odgovornosti koja uključuje pripremu djece za digitalno doba. Zakon o elektroničkim medijima (2021) u članku 69. stavke 7 govori o „osiguravanju sustava za roditeljsku kontrolu koji su pod kontrolom krajnjeg korisnika u pogledu sadržaja kojim bi se moglo naštetiti fizičkom, psihičkom ili moralnom razvoju maloljetnika“. Određenim se policy dokumentima nastoje jačati roditeljske kompetencije kako bi uspjeli preuzeti roditeljsku odgovornost u digitalnom okruženju (Nacionalni plan za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022.-2026. godine, Declaration of Media Education 1982, Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija – Agencija za elektroničke medije...).

S pedagoškog aspekta, nužno je kontinuirano raditi na osnaživanju roditelja i unaprjeđenju njihovih roditeljskih kompetencija kako bi se suočili sa svojim roditeljskim pravima, obvezama i odgovornostima te kako bi povratili svoju primarnu obiteljsku funkciju koja podrazumijeva odgoj djeteta u obitelji.

3.7. Prekomjerna roditeljska odgovornost

Moderno društvo obilježeno je izrazitom individualnošću te je prožet natjecateljskim duhom u svim segmentima ljudskog života zbog čega se i u pedagoškoj znanosti isticala ideja odgoja po mjeri djeteta, odgoja prema individualnim potrebama djeteta, odgoja za razvoj ličnosti, odgoja za slobodu itd. što su neki roditelji shvatili kao svoju doslovnu odgovornost. Postoje zabrinjavajući roditeljski trendovi u kojima roditelji žrtvuju prirodan razvoj djeteta, njegovo sretno i bezbrižno djetinjstvo kako bi ga što ranije stimulirali organizacijom različitih aktivnosti koje „potiču“ njegov razvoj. Roditelji ove krajnosti roditeljske odgovornosti sebe vide kao jedine odgovorne za razvoj djetetovih sposobnosti, talenta i potencijala (Gudjons, 1993). Ljubetić (2012) zato ističe kako smo ušli u jedno novo doba, „doba upravljanog

djeteta“ u kojem roditelji pretjerano nadziru svoje dijete. Autorica navedeni fenomen roditeljstva naziva još i hiperroditeljstvom, helikopterskim roditeljstvom ili *curling* roditeljstvom. Prema Zloković (2023), helikoptersko roditeljstvo je termin koji opisuje ponašanje roditelja kada nepotrebno i pretjerano ograničavaju djetetov razvoj. Takvi roditelji previše štite dijete i nadziru svaki djetetov korak i postupak, reguliraju svaki socijalni kontakt, donose odluke umjesto djeteta bez razgovora ili objašnjenja te rješavaju sve vršnjačke nesuglasice koje nisu visokorizične za zdravlje ili život djeteta. Ovi odgojni postupci pretjeranog zaštićivanja i pretjerane roditeljske odgovornosti nisu u najboljem interesu djeteta.

Pritisak potrošačkog društva, natjecateljski duh društvenog ozračja i nekontrolirani utjecaj medija dovode do pogrešaka roditelja u odgoju djece, te ih odgajaju tako da se što brže i jednostavnije prilagode industrijskom i komercijalnom društvu u kojem su moć, uspjeh, visok stupanj inteligencije i ljepota često najvažnije vrijednosti (Sophy, 2024). Roditelji inzistiraju na uspješnosti djeteta u svim njegovim aspektima, često postavljajući kvantitetu ispred kvalitete (Maleš, 2012). Ehrensaft (2002) iznosi ideju kako se roditelji 21. stoljeća nalaze u maratonskoj utrci kojom nastoje svoje dijete pretvoriti u najelegantnije i najelokventnije biće koje postoji. Sukladno tome, autor ističe kako se u moderno doba javlja novi fenomen „moje dijete, budući liječnik“ kojim se nastoji opisati obično malo dijete koje je sposobno za velike stvari. Primjerice, „Tek su mu dvije godine i već prepoznaje slova. Ima četiri godine i već svira violinu, ide Mozartovim stopama“ (Ehrensaft, 2002:106). Roditelji već od najranije dobi potiču (na neki način i forsiraju) svoju djecu pružajući im pristup različitim tečajevima, obrazovnim programima, treninzima i kulturnim događanjima kako bi osigurali njihovu uspješnu budućnost. Strah od zaostajanja u odnosu na drugu djecu, čak i kod najrazumnijih roditelja, dovodi do gubitka perspektive i orijentacije. Isticanje kulture uspjeha dodatno pojačava pritisak na roditelje, jer vjeruju da će nedostatak ulaganja u napredne metode stimulacije djece rezultirati zaostajanjem u obrazovanju i smanjenim šansama za upis u ugledne škole i sveučilišta.

Važno je osvijestiti roditelje da prekomjerna roditeljska odgovornost i donošenje odluka umjesto djeteta može spriječiti optimalni rast i razvoj djeteta. Potrebno je pronaći ravnotežu između pružanja podrške i omogućavanja djetetu da se samostalno razvija. Djetetu treba omogućiti autonomiju sukladno njegovoj razvojnoj dobi kako bi moglo samostalno odlučivati, činiti greške, učiti iz njih te, u konačnici, preuzeti odgovornost za svoje postupke. Prema Rečiću (2011), roditelji bi trebali već od najranije dobi poticati djecu da preuzimaju

osobnu odgovornost. Na taj će način djeca biti spremna preuzeti odgovornost za svoje postupke i ponašanja i kad izađu iz roditeljskog doma.

4. Zaključak

Obnašanje roditeljske uloge i ispunjavanje roditeljskih odgovornosti, uz uvažavanje i prošlosti, danas se čini puno zahtjevnije i izazovnije. Roditelji u suvremenom društvu nastoje ostvariti balans između profesionalne karijere i obiteljskog života, ali različite okolnosti (ekonomske, zdravstvene, političke, pravne, socijalne itd.) mogu dovesti roditelje u iskušenje da se jednoj od ovih uloga više posvete. Ova neravnoteža u obiteljskom funkcioniranju može se opisati kao situacija u kojoj jedna od uloga postaje previše važna u odnosu na drugu, što može utjecati na ispunjavanje roditeljske odgovornosti. Takva se neravnoteža opisuje terminima prekomjerne ili nedovoljne roditeljske odgovornosti. U želji da djeci omoguće i ostvare sve njihove želje i potrebe, roditelji često zaboravljaju na ono što djeca zaista trebaju za zdrav razvoj i postignuće. Razumijevanje koncepta roditeljske odgovornosti pomaže u shvaćanju što sve roditelji zaista trebaju ispuniti kako bi dijete bilo zdravo, sretno i prilagođeno. Kroz ovaj rad teorijski su opisane neke od roditeljskih odgovornosti na koje su se roditelji obvezali čim su odlučili preuzeti ulogu roditelja. Te odgovornosti uključuju: fizičku skrb za dijete, pružanje sigurnosti i zaštite, postavljanje granica i pravila, poticanje na samostalnost i odgovornost, pružanje emocionalne potpore te aktivno sudjelovanje u djetetovom odgojno-obrazovnom i društvenom razvoju. Osim toga, roditelji su dužni djeci pružiti podršku, vođenje i ohrabrivanje u njihovom kognitivnom, psihičkom, socijalnom, emocionalnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom te obrazovnom razvoju. Roditeljska odgovornost je vrlo složena zbog različitih aspekata koje ona obuhvaća, ali je istodobno i izuzetno važna za formiranje zdravog i stabilnog temelja djetetovog života.

Premda roditelji svoje uloge obnašaju tijekom čitavog života, oni imaju najvažniju i nezamjenjivu ulogu u djetetovoj najranijoj životnoj dobi i zato bi se trebali posvetiti odgovornom ispunjavanju te uloge. U osnaživanju roditeljske odgovornosti i slijedom roditeljskih kompetencija mogu doprinijeti u velikoj mjeri i odgojno-obrazovne ustanove koje su i profesionalno obvezne uspostavljati partnerstvo škole i roditelja. Obrazovne politike bi se trebale pobrinuti za osiguravanje stručnog kadra koji će doprinositi razvoju roditeljskih kompetencija i kvalitete međusobnog partnerstva kako bi se osigurao djetetov optimalan rast i razvoj. U konačnici, razumijevanje koncepta roditeljske odgovornosti omogućava nam bolje razumijevanje suvremenih trendova u odgoju djece unutar obitelji te postavljanje temelja za daljnji napredak i unapređenje kvalitete obnašanja roditeljske uloge. Na kraju, može se zaključiti da roditeljska odgovornost postaje sve kompleksnija obzirom da se mora prilagoditi

individualnim potrebama djeteta i promjenama unutar društva zato je potrebno i dalje zagovarati, poticati i podržavati razvoj roditeljske odgovornosti.

5. Popis literature

1. Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of clinical child psychology*, 21(4), 407-412. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12
2. Alexander, J. J. i Sandahl, I. D. (2023). *Danski odgoj djece*. Egmont d.o.o.
3. Anić, V. (2007). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber.
4. Arendell, T. E. (1997). *Contemporary parenting: Challenges and issues*. Sage Publications.
5. Arneil, B. (2002). Becoming versus being: A critical analysis of the child in liberal theory. U D. Archard (Ur.), *The moral and political status of children* (str. 70-96). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1093/0199242682.003.0005>
6. Aydin, I. (2006). *Ethics in education and teaching*. Pegem Akademi.
7. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Naklada Slap.
8. Bjorklund, D. F. i Myers, A. J. (2019). The evolution of parenting and evolutionary approaches to childrearing. U M. H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting* (str. 3-29). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429401459>
9. Bowlby, J. (2018). The nature of the child's tie to his mother 1. U A. C. Furman i S. T. Levy (Ur.), *Influential Papers from the 1950s* (str. 222-273). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429475931>
10. Brajša, P., Brajša-Žganec, A., i Slunjski, E. (1999). *Tajna uspješnog roditelja i odgojitelja*. C.A.S.H.
11. Bucay, J. i Bucay, D. (2015). *O roditeljima i djeci*. Editorial del Nuevo Extremo.
12. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing - Tehnička knjiga.
13. Deutsch, F. M. (2001). Equally shared parenting. *Current Directions in Psychological Science* 10, 25-28. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00107>
14. Doucleff, M. (2023). *Izgubljena umjetnost odgajanja*. Harfa d.o.o.
15. Eekelaar, J. (2017). Rethinking parental responsibility. U S. Gilmore (Ur.), *Parental Rights and Responsibilities* (str. 181-185). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315090085>
16. Ehrensaft, D. (2002). *(Raz)maženo dijete: kako dobronamjerni roditelji daju djeci previše - ali ne ono što im treba*. Mozaik knjiga.
17. Garayová, L. (2023). Parental Responsibility—a Rose by any Other Name... *Central European Journal of Comparative Law*, 4(1), 29-49.

18. Gudjons, H. (1993). *Pedagogija: temeljna znanja*. Educa.
19. Hennem, N., i Aamodt, H. (2023). Parenting and the State: Constructing Parental Responsibility by Democratic Neoliberal States. U H. F. do Vale (Ur.), *Democracy - Crises and Changes Across the Globe* (str. 56-82). IntechOpen. DOI: 10.5772/intechopen.1003700
20. Holden, G. W. (2019). *Parenting: A dynamic perspective*. Sage Publications.
21. Hrabar, D. (1994). Prava djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 263-267.
22. Hrabar, D. (2006). Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece. U M. Alinčić, D. Hrabar, J. Jakovac-Lozić i A. Korać (Ur.), *Obiteljsko pravo* (str. 217-310). Narodne novine.
23. Huda, M. i Sa'diyah, E. H. (2024). Parental Contribution to Early Childhood Development in the Digital Era. *Feelings: Journal of Counseling and Psychology*, 1(1), 34-52.
24. Juul, J. (2008). *Život u obitelji: najvažnije vrijednosti u zajedničkom životu i odgoju djece*. Naklada Pelago.
25. Juul, J. (2017). *Vaše kompetentno dijete*. Educa.
26. Juul, J. i Jensen, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Naklada Pelago.
27. Kennedy, R. (1991). Parental responsibility. *Psychiatric Bulletin*, 15(3), 129-132.
28. Kiral, B. (2020). A Case Study Regarding of the Parental Responsibilities to Their Children. *Eurasian Journal of Educational Research*, 85, 65-92.
29. Kušević, B. (2009). Licencija za roditeljstvo—buduća realnost ili utopijska projekcija?. *Pedagogijska istraživanja*, 6(1-2), 191-200.
30. Livingstone, S. i Byrne, J. (2018). Parenting in the digital age: The challenges of parental responsibility in comparative perspective. U G. Mascheroni, C. Ponte i A. Jorge (Ur.), *Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age* (str. 19-30). Nordicom, University of Gothenburg.
31. Longo, I. (2001). *Roditeljstvo se može učiti*. Alinea.
32. Longo, I. (2017). Roditeljstvo se može i treba učiti. *Paediatrica Croatica, Supplement*, 61.
33. Lowe, N. V. (2005). The allocation of parental rights and responsibilities the position in England and Wales. *Family Law Quarterly*, 39(2), 267-299.
34. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Mali profesor.
35. Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje rođa?! Odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Profil.

36. Ljubetić, M., Mandarić Vukušić, A. i Ivić, M. (2017). Competent (And/Or Responsible) Parenting as a Prerequisite for a Complete Child Development. *European Scientific Journal*, 311-321.
37. Macuka, I. (2022). Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu. *Suvremena psihologija*, 25(1), 71-88.
38. Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18(67), 13-15.
39. Maleš, D. i Kušević, B. (2011). *Nove paradigme ranoga odgoja*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju.
40. Meyer, D. D. (2006). Parenthood in a time of transition: Tensions between legal, biological, and social conceptions of parenthood. *The American Journal of Comparative Law*, 54, 125-144.
41. Mlinarević, V. (2022). Odgoj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 20(1), 133-144. <https://doi.org/10.31192/np.20.1.9>
42. Moyo, A. (2014). *Balancing child participation rights, parental responsibility and state intervention in medical and reproductive decisionmaking under South African Law* (Doktorska dizertacija, University of Cape Town).
43. Nomaguchi, K. i Milkie, M. A. (2020). Parenthood and well-being: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 198-223.
44. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 156/23 (2023).
45. Obradović, J., i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
46. Papoušek, H. i Papoušek, M. (2002). Intuitive parenting. U M. C. Bornstein (Ur.), *Handbook of Parenting Volume 2: Biology and Ecology of Parenting* (str. 183-203). Lawrence Erlbaum associates.
47. Pećnik, N. i Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
48. Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260.
49. Potočnjak, B. (1986). *Uloga roditelja u odgoju djece*. Otokar Keršovani.
50. Prucnal-Wójcik, M. (2023). State Interference With the Scope of Parental Responsibilities—Comparative Legal Analysis. *Horyzonty Wychowania*, 22(64), 83-93.

51. Rečić, M. (2011). *Odgajati znanjem i ljubavlju*. Tempo d.o.o.
52. Rečić, M. (2014). *Kako odgajati odgovorno dijete*. Vlastita naklada: Mijo Rečić.
53. Rosić, V. (2005). *Odgoj, obitelj, škola*. Žagaj.
54. Ruddick, S. (1995). *Maternal thinking: Towards a politics of peace*. Beacon.
55. Schaffer, H. R. (1999). *Social development*. Blackwell Publishers Ltd.
56. Selmani-Bakui, A. (2017). Joined and Responsible Parenting. *SEEU Review*, 12(1), 149-165. DOI: 10.1515/seeur-2017-0011.
57. Shaw, R. i Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja: zašto su djeca nevesela, nezadovoljna, sebična--te kako im pomoći*. V.B.Z. d.o.o.
58. Sihvonen, E. (2018). Parenting support policy in Finland: Responsibility and competence as key attributes of good parenting in parenting support projects. *Social Policy and Society*, 17(3), 443-456.
59. Sophy, C. (2024). *Obiteljske vrijednosti*. Stilus knjiga.
60. Ujedinjeni narodi. (1989). *Konvencija o pravima djeteta*.
61. Ulferts, H. (2020). *Why parenting matters for children in the 21st century: An evidence-based framework for understanding parenting and its impact on child development*. OECD Education Working Papers, No. 222. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/129a1a59-en>
62. Virasiri, S., Yunibhand, J. i Chaiyawat, W. (2011). Parenting: What are the critical attributes?. *Journal of the Medical Association of Thailand*, 94(9), 1109.
63. Vujčić, V. (2013). *Opća pedagogija: novi pristup znanosti o odgoju*. Hrvatski pedagoško-književni zbor.
64. Vukasović, A. (1994). *Pedagogija*. Alfa.
65. Westman, J. C. (1999). Children's rights, parents' prerogatives, and society's obligations. *Child Psychiatry and Human Development*, 29, 315-328.
66. Zakon o elektroničkim medijima, Narodne novine, br. 111/2021 (2021).
67. Zloković, J. (2014). *Obiteljski diskurs u kontekstu nasilja maloljetne djece nad roditeljima*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
68. Zloković, J. (2017). Pravo djece na poticanje razvoja-odgovornost roditelja, škole i društva. U D. Maleš, A. Širanović i A. Višnjić Jetvić (Ur.), *Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: teorije, politike i prakse* (str. 47-55). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
69. Zloković, J. (2023). *Oснаživanje obitelji – izazovi i perspektive*. Sveučilište u Rijeci.
70. Zloković, J. i Rosić, V. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Tiskara i grafika Žagar.

7. Sažetak i ključne riječi

Procesi globalizacije i brz tehnološki napredak u široj društvenoj okolini 21. stoljeća (ne)izravno utječu na svakodnevni život i funkcioniranje obitelji. Obitelj predstavlja temeljnu društvenu jedinicu unutar koje se djeca rađaju, razvijaju i odgajaju zbog čega postoji ustaljeno mišljenje kako obitelj ima nezamjenjivu ulogu u životu djeteta. Međutim u suvremeno vrijeme od roditelja se očekuju različiti načini pristupa u obavljanju roditeljskih funkcija. Roditeljstvo je izloženo sve zahtjevnijim izazovima za čije je suočavanje potrebna sve viša razina roditeljske odgovornosti. Ovaj rad, s područja roditeljskih odgovornosti, pruža teorijski pregled roditeljskih odgovornosti kako bi se bolje razumjela uloga roditelja u odgoju djece unutar obitelji. Roditeljska odgovornosti podrazumijeva i podizanje razine roditeljskih kompetencija, a posebice onih u uspostavljanju međusobno pozitivnih odnosa s djecom i obiteljskim okruženjem. Unutar rada prikazuje se i disbalans roditeljske odgovornosti koji se manifestira kroz pojavu centrifugalnih obitelji (nedostatak roditeljske odgovornosti) te centripetalnih obitelji (prekomjerna roditeljska odgovornost). Stoga, razumijevanje koncepta roditeljskih odgovornosti u kontekstu suvremenog društva ključno je za optimalnu podršku i poticanje razvoja djece.

Ključne riječi: obitelj, odgoj, odgovorno roditeljstvo, roditeljske kompetencije